

Значение на психичната болест на извършител на изключително тежко престъпление при индивидуализацията на най-тежките наказания доживотен затвор и доживотен затвор без замяна в българската съдебна практика

Ива Пушкарова

The Legal Relevance of the Mental Disease of the Perpetrator of an Extremely Dangerous Crime in the Process of Individualization of the Gravest Penalties - Life Imprisonment without Commutation and Life Imprisonment - according to the Bulgarian Judicial Practice

Iva Pushkarova

Abstract: *Perpetrators of extreme crime often suffer from brain diseases which do not exclude legal sanity – schizophrenia and alcoholic disease. Traditional judicial practice regards them as mitigating circumstances which prevent the imposition of the gravest penalty prescribed. However, after the introduction of life imprisonment (1996) and life imprisonment without commutation (1998) judicial approaches deviate from that concept thus establishing conflicting solutions. The article argues that traditional concepts should be restored. The article is based on a case-law study and an in-depth analysis of a selection of cases.*

Keywords: *schizophrenia, alcoholism, hallucinatory syndrome, paranoid syndrome, life imprisonment, grave penalties, individualization of penalty,*

В българската практика върху най-тежките наказания – доживотен затвор без замяна и доживотен затвор – се откриват 10 случая, в които осъденият страда от мозъчна болест. Тя е параноидна шизофрения в три от тях и алкохолна болест в останалите. В три случая е била налице по време на деянието, но е диагностицирана и подложена на лечение едва в процеса на изпълнение на наказанието. Във всички случаи извършеното е убийство, а извършителите са мъже. Трима са осъдени на доживотен затвор без замяна. Тези случаи са прецедентни, тъй като в традиционната практика върху най-тежкото наказание, разработена когато това е смъртното наказание, компрометираното психично здраве на деца е пречка пред налагането му в качеството му на смекчаващо обстоятелство.

Шизофренията и алкохолната болест са тежки хронични и прогресивни (нелечими) мозъчни заболявания, засягащи психичното състояние и социалното функциониране¹. И двете са характерни с **устойчиво социално стигматизиране на болните**, водещо до социални нагласи за тяхното отхвърляне като опасни и етично оценяване на медицинските симптоми като негативни поведенчески прояви, които болните са могли да избират и следователно да избегнат. Подобни предразсъдъци влияят и на съдебната практика и обуславят разпространен подход на интерпретиране на поведенческите признаци на заболяванията като лоши характеристични данни за болния (агресивен, конфликтен, неуравновесен, непредсказуем, раздразнителен, егоцентричен, безработен, отчужден или зъл към близките си, с вредни навици,

¹ Кодове съответно F-20 и F10-F19 съгласно МКБ-10 на СЗО.

асоциален, некритичен към извършеното и пр.). Трудностите при диагностицирането и на двете заболявания и отграничаването им от други психични страдания, както и от отрицателни проявления на психично здрав субект, са сред проблемите, които правосъдието среща, когато деецът е психичноболен.

Тези проблеми са особено съществени, когато се търси отговорност за необичайно тежко престъпление и съдът трябва да обоснове доживотен затвор или доживотен затвор без замяна, тъй като и двете наказания имат задължителни законови предпоставки. За да наложи което и да е от тях, съдът е длъжен да установи изключителна опасност на извършеното (чл. 38, ал. 1 и чл. 38а, ал. 1 от НК), а за да избере по-тежкото от двете – да се убеди, че целите на наказанието не могат да бъдат постигнати спрямо дееца с по-леко наказание, т.е. той е непоправим (чл. 38, ал. 1 от НК). Преценката предполага информиран и компетентен анализ на механизма на деянието и личността на дееца, а и двете неизбежно се влияят от развитието на психичната болест, когато деецът е болен.

Настоящото изследване цели чрез анализ на споменатите десет случая да очертае подходите при извършване на тази преценка и възможните стратегии за тяхното усъвършенстване в помощ на точното и еднакво прилагане на закона.

1. Влияние на мозъчната болест върху престъпното поведение

Шизофренията и алкохолната болест обуславят поведенчески нарушения, проявяващи се в хигиенно занемаряване, нетрудоспособност, раздразнителност, неподредени, нелепи или неадекватни прояви, социално отдръпване, разпад на семейни и приятелски връзки, демотивация и неспособност за устойчиво целенасочено поведение².

1.1. Шизофренията е най-тежката и сложна психична болест, свързана със структурни и функционални нарушения на мозъка, засягащи мисленето, поведението и емоциите³. Тя се отключва между непълнолетна и късна младежка възраст (30 г.) и е пожизнена. Тъй като не е напълно проучена и симптомите ѝ могат да наподобяват други заболявания, нейното диагностициране е трудно. Единственото познато лечение е ограничено до контролиране и облекчаване на симптомите ѝ.

Шизофренията е богата на симптоми⁴. При преценка на опасността на извършено престъпление от болен от шизофрения е необходимо (със съответната експертна помощ) съдът прецизно да разграничи автентичните характеристики на дееца и деянието от привидни техни признаци, представляващи проявления на болестта, върху които деецът не може да влияе.

Така например шизофренията може интензивно да редуцира емоциите до степен те да отсъстват и болният да няма изобщо емоционална реакция (афективно изравняване, емоционална празнота). Тя може да обуслови и безпричинна афектна проява, несъответна на стимулите на средата и несъзвучна с вътрешните преживявания. Неадекватната външна изява на емоционалност или нейното отсъствие може да подведе съда да интерпретира с повишен укор отношението на дееца към стореното като садизъм, злоба, ожесточение или хладнокръвие, бездушие, безразличие към престъпните последици, без деецът в действителност да има такива преживявания и отношения.

² Brunet-Gouet E, Decety J. Social brain dysfunctions in schizophrenia: a review of neuroimaging studies. In: Psychiatry Res No: 148 (2 – 3), December 2006, 75-92; Hirsch, S.R., Weinberger, D.R. Schizophrenia, Wiley-Blackwell, 2003. ISBN 9780632063888; Parnas J, Jorgensen A., Pre-morbid psychopathology in schizophrenia spectrum, In: British Journal of Psychiatry, No:115, 1989, 623 -7; Carson, V. B. Mental health nursing: the nurse-patient journey, W.B. Saunders, ISBN 9780721680538, 2000, 638;

³ Steven R. Hirsch, Daniel R. Weinberger, Schizophrenia, Цит. съч., 21;

⁴ Van Os J, Kapur S., Schizophrenia, In: Lancet No: 374 (9690). August 2009, 635 - 45.

Най-често срещаната разновидност на шизофренията, засегнала и осъдените в изследваните случаи – параноидата шизофрения – се характеризира със субективно неопровержими ирационални убеждения (налудности) за преследване от близки на болния, за въздействие от разстояние, за лични свръхестествени качества и др., лъжливи слухови и зрителни възприятия (халюцинации) със заповедно, оскърбително, укорително или заплашително съдържание и разкъсано мислене (слабосъдържателна или безсмислена реч, повтаряне на чужда реч, мисловен блокаж и др.), нарушения на вниманието.

Описаните психотични симптоми „са израз на нарушена граница между личността на пациента и външния свят“⁵ и имат индивидуално проявление при всеки болен. Те генерират тревожност, обърканост и психично страдание, тъй като обуславят субективни интерпретации за неутрални ежедневни събития и обстановки като необичайни, зловещи, подвеждащи или инсценирани, фрагменти от действителността като променени, хората като злонамерени, подменени с други и т.н. В стремежа да си обяснят тези възприятия болните често изпитват силен патологичен страх, прерастващ в паника, и очакване за предстоящо унищожаване или изпадане под чужд контрол, които могат да отключат агресивно поведение като форма на самозащита.

Изкривените субективни възприятия на действителността, към които деецът не е критичен поради заболяването си, водят до неправилно осъзнаване на обществената опасност на деянието и прогнозиране на последиците му дори у вмениями извършители, а тези нарушения се отразяват и на задръжките в поведението.

Обстоятелствата, свързани със степента на напредналост на болестта и индивидуалните ѝ проявления при конкретния пациент, включително дали тя е лекувана и какви са реакциите на болния към лечението, са част от обективната криминална обстановка. Както първоначалното развитие на заболяването, така и преходите от ремисия към активни епизоди изобилстват на състояния на обърканост и страх, провокирани от появата на симптомите. В тези състояния деецът е вменияем, но съобразява поведението си със субективно променена реалност, което следва да се отчита при изследване на мотивационния механизъм на деянието и личната опасност на извършителя.

Типична за болните е склонност към злоупотреба с психоактивни вещества, проявена и в изследваните случаи. Когато тя е от естество самостоятелно да генерира поведенчески рискове (алкохолна злоупотреба), съчетаването ѝ с шизофренията повишава вероятността от отключване на общественоопасно поведение. В тези случаи съдът следва да отчита силно намаления поведенчески контрол на субекта, включително по отношение на алкохолния прием, и затрудненото предвиждане на последиците в сравнение с обичайните случаи на алкохолно опиване и на болестна повлияност на поведението поотделно. Тази особеност е източник на смекчаващи вината обстоятелства, тъй като благоприятства развиването на престъпния умисъл.

1.2. Обикновеното алкохолно опиване до среднотежка степен включително е отегчаващо обстоятелство, когато деянието е извършено в такова състояние. Само по себе си то представлява рисково поведение, което не е проява на заболяване и което се контролира от субекта. Неговата честота като житейски навик на дееца традиционно се тълкува от съдилищата като отрицателни характеристични данни.

Алкохолната болест (алкохолна зависимост с абстинентен синдром и повишен толеранс към спирт) обаче е потенциално смъртоносно заболяване, чийто основен симптом е нарушеният количествен контрол върху приема на алкохол и продължаване на употребата независимо от осъзнатите вредни последици, което е съпроводено с

⁵ Миланов, К., „Шизофрения. Съвременна психиатрия“ (<http://kmilanov.net/old/shizofrenia/60-shizofrenia-shizofrenno-razstroistvo-shizofrenna-bolest.html>).

множество нарушения на психичното и нервното функциониране, социалното поведение, ценностната система и с увреждания на вътрешните органи и обмяната на веществата. Понятието е комплексно и обхваща разнообразни проявления и последици от дългосрочна системна алкохолна употреба, включително в периодите между опиване⁶. Поведенческите нарушения са трайни, свързани са с промяна на личността и не се контролират от съзнанието, поради което болестта е смекчаващо обстоятелство. Те са свързани с повишена агресивна готовност, раздразнителност, емоционална и волева неустойчивост, семейни конфликти, загуба на работа и приятелска среда, професионална деквалификация и други отрицателни промени в резултат на свръхприоритета на алкохолната употреба, които сами по себе си също са индивидуализиращи отговорността обстоятелства.

1.3. При преценка на опасността на деянието следва да се има предвид, че деяния, повлияни от обсъжданите мозъчни заболявания, обективно могат да разкриват множество квалифициращи и отегчаващи признаци – те често са насочени към близки или случайни пострадали, изглеждат непровокирани или несъразмерни на провокацията, развиват се бурно и бързо, представляват прояви на жестокост, могат да са осъществени мъчително за жертвата и др.

При преценка на поправимостта на дееца следва да се съобрази, че често мозъчноболните извършители имат история на ескалиращо или периодично засилващо се агресивно и асоциално и дори социалнопаразитно поведение и вредни навици, трудно се влияят или не се влияят изобщо от наказателна репресия, не са критични към стореното и др. Тези обстоятелства пряко зависят от динамиката на болестните процеси и от обстоятелството, че налаганите наказания не са предназначени и не са от естество да лекуват болестта като основен или специфичен мотивационен източник на криминалното поведение. Поради това изводът за непоправимост, който съдилищата обичайно правят на основата на анализ на поведенческата реакция на извършител на рецидивно престъпление на предходно изтърпени наказания, при психичноболен подсъдим следва да се съобразява с предимство с реакциите му на евентуални опити за лечение и мотивация за такова, както и с критичността към заболяването.

Несъобразяването на болестта при определяне на наказанието по необходимост води до неговата прекомерност, а това от своя страна предопределя и затруднения пред корекционния процес. Ако болестта допринася за обществената опасност на дееца, очевидно изпълнението на наказанието не е достатъчно за нейното трайно намаляване и е необходимо да се съобрази неговата съчетаност с възможности за лечение. Следва да се има предвид, че болестта естествено усилва и индивидуалната репресивност на наказанието спрямо осъден с по-крехка и увредена психика, а непропорционално тежкото наказание, особено в безсрочните му варианти, няма поправителен, а задълбочаващ заболяването ефект. Не само от гледище на човечността, но и от чисто прагматична гледна точка е по-подходящо при такива извършители да се предпочита по-лекото наказание, когато в съчетание с лечение то може да постигне целите по чл. 36.

2. Съдебни подходи при шизофрения на извършителя

⁶ Абстиненцията при алкохолната болест носи риск да се отключат алкохолни психози, които могат да продължат с дни и месеци и изискват специално експертно и съдебно внимание. Алкохолният *делир*, който може да продължи с дни, се характеризира с дезориентация по време и място, зрителни халюцинации, параноидни налудности, приповдигнатост, психомоторна възбуда. При алкохолната *халюциноза* болният има слухови халюцинации с негативно съдържание. Алкохолният *параноид* (вкл. ревностова налудност), който може да трае до половин година, е характерен с вярвания за преследване и налудности за изневеря, както и халюцинации, които при опиване стават по-ярки. **Куценок И., Димитров, Г.** Злоупотреба и зависимост от психоактивни вещества, ИК „ЗИП“, София, 2004.

В практиката са известни три случая на наложени безсрочни наказания на страдащи от шизофрения извършители, в един от които това е доживотен затвор без замяна. Анализът им откроява два съществени проблема.

Първият е свързан с оказването на **компетентна експертна подкрепа на съда при установяване на психиатричния статус на подсъдимия**. В два случая заболяването изобщо не е било известно на съда. Съдебно-психиатричната експертиза в единия е приела дееца за психично здрав, а в другия е интерпретирала болестните симптоми в контекста на друга диагноза.

Вторият проблем е свързан с **разпознаването и анализа на влиянието на мозъчното заболяване върху мотивационния механизъм на деянието**.

2.1. В първия случай, завършил с осъждане на доживотен затвор без замяна, пред Пловдивския окръжен съд в началото на 1996 г. е изправен 35-годишен мъж, който на 2.11.1995 г. застрелял с незаконно оръжие съпругата си, родителите и дядо ѝ⁷. В миналото работил като тракторист в свинеферма, после като частен автомонтьор поправял и продавал трактори, но към момента не работел. Пред съда направил самопризнания и дал твърде несвързани обяснения. Според вещите лица бил психично здрав. Съдът приел, че извършеното е мотивирано от желание за отмъщение. Той интерпретирал характеристикните данни като признаци за ниска култура и отмъстителен характер, поради които деецът не се въздържал от деянието, макар да е знаел, че оставя двете си малолетни деца сираци. Съдът отчел също, че постъпката разтърсила обществеността.

Месеци по-късно, след влизане в сила на присъдата, осъденият е диагностициран с напреднала и непрекъснато протичаща параноидна шизофрения и хоспитализиран за активно лечение, след което никога нямал пълна ремисия. През последвалите над 17 години заболяването протича с ежегодни пристъпи и многократни хоспитализации, по време на които болният е подлаган и на електрошоково лечение, задължително лечение поради изпадане в невменяемост за общ период над година и т.н.

Медицинската документация с първоначалната диагноза установява обърканост, налудности, че болният е жертва на вредоносно въздействие, слухови халюцинации с коментиращо и заповедно съдържание, страхово напрежение, паралогичност, паратимност, хипобулия, емоционална студенина. Още в началото епикризите описват процес на шизофренна личностова деградация с неблагоприятна прогноза. При тези факти, непосредствено следващи осъждането, е твърде тревожно, че **съдебно-психиатричната експертиза не е установила по време на процеса заболяването, което вече се е намирало в напреднала активна фаза**. Така тя е подвела съда да интерпретира редица медицински факти, представляващи болестни симптоми, като проява на целенасочено поведение и признаци на характера на извършителя, без да ги свързва с психиатричния му статус. Ако заболяването беше станало известно преди осъждането, вероятно и обществената реакция щеше да бъде ориентирана повече към претенция за здравеопазване, отколкото към възмездие.

2.2. Година по-късно Видинският окръжен съд разглежда случай на доведено до крайност домашно насилие. В новогодишната нощ на 1997 г. деецът, тогава 30-годишен

⁷ Присъда № 11/ 07.02.1996 г. на ОС-Пловдив по НОХД № 118/1995 г., в сила от 15.07.1996 г.: Деянието е израз на гнева, предизвикан от рухването на брака му. След години несполучливи опити семейството да заживее самостоятелно и стабилно, при постоянни претенции на дееца и баща му за имуществена подкрепа от семейството на съпругата и при зачестяващи отсъствия на дееца от дома им, съпругата му най-накрая го напуснала през август 1995 г. с двете им малолетни деца (момче на 9 г. и момиче на 6 г.) и се преместила при родителите си. В обстановка на постоянни скандали от страна на дееца и заплахи, че ще избие цялото ѝ семейство, през септември подаде молба за развод.

и много пиян от сутринта, убил жената, с която живеел съпружески през последните 6 месеца, чрез тежък побой с различни предмети пред очите на 7-годишния ѝ син⁸. Съдът отчел многобройните му предишни осъждания (отнемане на автомобил, хулиганство и отклонение от военна служба), некритичното отношение към извършеното, лошите характеристични данни, „от които е видно, че не работи, системно злоупотребява с алкохол, вследствие на което се държи непристойно и от това изпитват страх дори най-близките му роднини“.

Съдебната експертиза отново не установила подсъдимият да страда от психично заболяване, но отново такава е констатирано при изтъпяване на наказанието. Първоначално състоянието било диагностицирано като „личностово разстройство – емоционално-нестабилен тип у примитивна личност, психотична декомпенсация“, а през 2005 г. е приета окончателна диагноза „параноидна шизофрения – непрекъснато протичане с прогресиращ дефицит, синдром на Кандински-Клерамбо, личностова промяна от шизоиден тип“. Оплакванията обаче са едни и същи от постъпването в затвора, вкл. слухови халюцинации и налудности за преследване и въздействие, по повод на които болният е хоспитализиран за активно психиатрично лечение повече от 10 пъти⁹.

Наказанието доживотен затвор в случая е индивидуализирано при превес на отегчаващите обстоятелства. Съдът преценил, че „целите на наказанието не могат да бъдат постигнати по друг начин, освен с изолирането на подсъдимия от обществото до края на живота му“¹⁰. Сравнението с предходния случай показва, че изборът на по-умереното от двете най-тежки наказания е препятствало риска съдът да прави изводи за непоправимост на деца на основата на факти, отнасящи се до развиващо се психично заболяване. Като избягва крайните тези относно личността, Видинският съд е индивидуализирал наказанието само на основата на характерови данни, несвързани със заболяването.

2.3. По третия случай през 1999 г. влиза в сила присъда на Старозагорския окръжен съд, с която на 37-годишен неосъждан извършител на убийство на родените родители е наложен доживотен затвор¹¹. За разлика от предходните двама подсъдими, този бил диагностициран и се лекувал от **параноидно-халюцинаторна шизофрения с пристъпно протичане**, но към датата на деянието бил в ремисия, без данни за

⁸ Поради агресивното пиянство на деца пострадалата правела постоянни опити да го напусне заедно с детето, но деецът успявал да я върне, вкл. като заплашвал онези, които можели да я приютят. На 31.12.1996 г. я настигнал на гарата, като тя направила опит да се хвърли пред влака от страх. След като започнала да вика, че деецът ще я убие, началникът на гарата ги изгонил. След прибирането си вкъщи деецът я убил и скрил трупа ѝ под леглото. Майка му, в чийто дом живеело семейството, и мъжът ѝ избягали при съседите. Намерили тялото чак след два дни, когато успели да влязат в спалнята. Детето претърпяло шок, което наложило психиатрично лечение.

⁹ По данни на затвора към 2013 г. осъденият е изцяло изоставен от близките си и в голяма степен отхвърлен от затворническата общност, отчужден, вял и неудовлетворен, без емпатийни способности, агресивен и импулсивен, със склонност към непредсказуеми действия и утвърдени нагласи за насилствено разрешаване на проблеми, като стойностите на риска от рецидив са високи и растат. Основният фактор за регреса на корекционния процес е психичното заболяване и алкохолната зависимост.

¹⁰ Присъда № 17/10.08.1997 г. на ОС-Видин по НОХД № 97/1997 г. (докладчик Диана Маринова).

¹¹ Присъда № 36/23.06.1999 г. на ОС-Стара Загора по НОХД № 81/1999 г. Деецът негодувал от помощта, оказвана от родителите му на децата на сестра му. На 20.20.1998 г., след като употребил алкохол и като не намерил вкъщи нищо за ядене, се раздразнил и решил да ги убие. Взел нож с 14-16-сантиметрово острие и тояга и се запътил към дома на племенника си, на когото те били на гости. Намерил само майка си (58 г.), която убил с тоягата и силен удар с нож в корема. Излязъл да търси баща си, който непосредствено след излизането на сина се прибрал, видял извършеното и тръгнал след него, като взел брадва за самозащита. Дватама се срещнали на улицата. Бащата (60 г.) не успял да се защити и бил убит с прободни рани в гърдите. Деецът се укривал в Югославия, откъдето бил екстрадиран.

личностова промяна от шизоиден тип. Болестта обаче го направила конфликтен. Съдът установил, че употребата на алкохол отключвала агресивно поведение, което насочвал към близките си. Две години преди убийството бил нанесъл побой на майка си с мотика. Бил семеен с две деца, но съпругата му го напуснала. Няма постоянна работа.

Мотивът му да извърши престъплението според съда бил стремежът да наложи на всяка цена волята си над тази на родителите си, независимо от липсата на провокиращо поведение от тяхна страна. Съдът приел изключително висока обществена опасност на деянието и дееца, но поради наличието на смекчаващи обстоятелства – чисто съдебно минало, частични самопризнания и **обремененото психично и физическо здраве** – отказал да наложи най-тежкото наказание. Въпреки това липсва съдебен анализ в каква степен болестта участва в образуването на субективната причина за престъплението, тъй като деецът е живеел с убеждението за пренебрегнатост и несправедливо родителско предпочитание към друго лице, които са източник на раздразнение и страдание със специфично силно влияние върху мотивационните процеси на престъплението.

Анализът потвърждава, все пак, много важния извод, че най-тежкото наказание не е налагано от български съд на осъден, за когото на съда е известно, че страда от шизофрения.

3. Съдебни подходи при алкохолна болест на извършителя

В българската съдебна практика са известни 2 случая на осъдени на доживотен затвор без замяна болни от алкохолизъм и общо 5 случая на осъждане на доживотен затвор. В 4 случая алкохолната болест е интерпретирана изцяло във вреда на дееца, а в 3 не е анализирана изобщо (в един от тях не е разпозната от вещите лица), като в нито един не е приета за смекчаващо обстоятелство. В никоя от присъдите не се прави разграничение между приема на алкохол и наличието на алкохолна болест и не се изследва връзката между характеристикните данни за дееца и механизма на деянието от една страна и болестните изменения в личността от друга. В някои от тези случаи съдебният акт страда и от други пороци, свързани с пропуски да се установят задължителни предпоставки на най-тежките наказания, пренебрегване на индивидуализиращи обстоятелства и други отклонения от правилата за индивидуализация на наказанието.

3.1. Ярък пример за съдебна суровост разкрива случай от 2004 г., в който Софийският градски съд осъжда на доживотен затвор без замяна 28-годишен гражданин с чисто съдебно минало, трудова история и без отрицателна обществена известност, диагностициран със синдром на алкохолна зависимост.

Между Бъдни вечер на 2002 г. и 24.01.2003 г. извършил серия от три убийства в нетрезво състояние, и трите с особена жестокост и по мъчителен за пострадалите начин¹². Съдът установил, че в миналото бил проявявал сексуална бруталност (приятелката му го напуснала, след като я наранил с ножица). Семейните му връзки били изцяло разрушени. Няма социална реализация.

Смекчаващото значение на алкохолната зависимост на дееца е отхвърлено поради „поставянето му сам в това положение“, „довело до проявление на изключително опасни черти от неговия характер“. Въпреки чистото съдебно минало,

¹² Присъда № 330/04.10.2004 г. на СГС по НОХД № 420/2004 г. (докладчик Спас Иванчев). Първата жертва бил бивш хазяин, комуто деецът дължал пари. Скарали се, деецът го умъртвил с удари с дървен крак на маса и скрил тялото в мазето. Втората жертва била хазайката, която заплашила дееца с изгонване, ако не ѝ върне радиото. Нея умъртвил с душене и побой с метален предмет и нож. Третата жертва бил дългогодишен познат на дееца, с когото събирали метални отпадъци и който му дължал 150 лева. След пиянско скарване деецът го умъртвил с брутален побой с различни предмети, предимно с удари в главата.

съдът го определил като „непредсказуем и жесток човек, при който не съществува никаква, дори хипотетична, възможност за реинтеграция в обществото и се налага завинаги да бъде изолиран от него”, тъй като „няма начин деецът да бъде предупреден и превъзпитан“, представлява „неминуема опасност за живота на останалите членове на обществото” и „обществото трябва да бъде предпазено по един наистина ефективен начин от този очевидно социопатен тип”.

Убеждението за непоправимост се крепи единствено на факта, че подсъдимият не спрял нито след първото, нито след второто убийство, като съдът не обсъжда дали трите не са елемент от субективно единна, сходно мотивирана престъпна дейност. Липсва всякакъв съдебен анализ на мотивацията за трите убийства, очевидно свързана с внезапно отключване на психотични процеси на фона на увреденото психично здраве на дееца. Без да изложи аргументи, съдът приема, че извършването на второто престъпление заличава възможността на подсъдимия да бъде наложено срочно лишаване от свобода, тъй като компрометира възможността му да се поправи за срок от 20 години, а извършването на третото го доказва като негоден да се „реинтегрира в това общество и трябва завинаги да бъде изолиран от него”¹³. Липсват аргументи защо най-тежкото наказание се налага конкретно и отделно за третото деяние¹⁴. Съобразителната част завършва с напътствено изложение за необходимостта наказанието „да удовлетвори общественото чувство за възмездие като израз на закононото разбиране за справедливост”, „да предупреждава други неустойчиви членове на обществото” и т.н.

Присъдата изразява потреса на съда от извършеното, но не аргументира законосъобразно избора на най-тежкото наказание. Наказание, наложено не по правилата на закона, не може да се счита за справедливо независимо от дължината и пропагандния привкус на съдените мотиви, тъй като изключителното наказание има специални предпоставки и не подлежи на индивидуализация по интуиция. Към присъдата може да се отправи и упрека, че пунктуационно възпроизвежда съобразителната част на по-ранна присъда със същия докладчик, с което създава съмнение доколко изобщо е извършена индивидуализация на случая от компетентен и безпристрастен съд¹⁵.

3.2. Аналогично развитие претърпява друг случай на съвкупност от две убийства, извършени съответно вечерта на 24/25.01.2004 г. и на 29.01.2004 г. в Плевен от 22-годишен нетрезвен младеж¹⁶. Бил с основно образование и без работа,

¹³ Съдът пояснява, че при определяне на наказанието въприел „принципа на каскадност, така, както подсъдимия е извършвал престъпленията”, макар такъв принцип на индивидуализация да не съществува в закона и да не е известен в практиката. За първото убийство той определил 20 години лишаване от свобода, за второто - доживотен затвор, и за третото – доживотен затвор без замяна.

¹⁴ Условието за непоправимост на дееца не може да се счита за обосновано само поради многократното му повтаряне, след като редица смекчаващи обстоятелства не са дори коментирани, а деецът няма предходни негативни прояви и не е бил наказван. Съдът приема, че „основният критерий” за налагането на доживотния затвор без замяна е „справедливостта” и драматично излага разбирането си за лишаването на друго от живот като акт на „съзнателно прекъсване на всички социални връзки и пълно пренебрегване на основни постулати на съвместното съществуване в едно организирано общество”. Според съда „подсъдимия напълно лишил живота си от основополагащи цели”. „След прекъсване на най-важните социални връзки, преодоляване на най-важните обществени и законови забрани, свързани с правото на живот, подсъдимия се е самоизолирал и връщането му в обществото означава единствено риск за останалите членове на това общество, при това риск със съвсем реални измерения, на твърде високо ниво. Подсъдимия е отрекъл всякакви нравствени категории, морални принципи и нормативни ограничения. затова е немислимо да се допусне, че е възможна по някакъв начин реинтеграцията му в обществото, че е възможно той да бъде поправен” (граматиката запазена).

¹⁵ Присъда № 426/18.12.2003 г. на СГС по НОХД № 1835/2003 г. (докладчик Спас Иванчев).

¹⁶ Пострадала от първото убийство била слабо позната на дееца негова съгражданка, майка на малолетно момиче, която го спряла на пътя му за компютърна зала и поискала огънче. И двамата били

след като поради навика си да пие много предната година загубил прехраната си като таксиметров шофьор ведно със свидетелството си за управление на моторни превозни средства.

Вещите лица установили, че страда от **смесено личностово разстройство** с анестезно-хиперестезни елементи, дисхармонична личност, шизоидни черти и недобре изградени морални категории, както и **алкохолна болест**, изразяваща се в системна злоупотреба със спиртни напитки с много висок толеранс към тях и асоциално поведение в нетрезво състояние. Подсъдимият бил емоционално и волево неустойчив, враждебен и агресивен, безчувствен към преживяванията на другите, но свръхчувствителен към отношението им към самия него, затворен, мрачен, склонен към импулсивни решения и поради това непредсказуем. Според експертното заключение съчетанието на алкохолната злоупотреба с личностовото разстройство е изключително опасно и води до засилване на изначално заложената в личността агресивност, импулсивност и занижен самоконтрол пред асоциално поведение. Съдът заключил, че поради тези му особености извършените деяния се отличават с безмилостност, непланираност и прекомерна свръхактивност и ги оценил като проява на интелектуален примитивизъм.

Пред съда подсъдимият се признал за виновен, направил пълни самопризнания и изразил критичност към извършеното, констатирана от самия съд.

Съдът наложил доживотен затвор за първото убийство и доживотен затвор без замяна за второто, без да изложи мотиви¹⁷. Вместо анализ на поправимостта на дееца, преповторил установените от експертната личностови особености и прокламирал убеждението си, че личната свобода на подсъдимия не може да се противопоставя на интересите на обществото и да вреди на другите. С преценката, че „чрез съществуването му като дисхармонична личност той забравя категории като морал, етика и отговорност“, съдът явно възприел обусловените от компрометираното психично здраве черти като отегчаващи отговорността. Съдът констатирал обремененото съдебно минало, но не изследвал за какви престъпления и на какви наказания е осъждан в миналото деецът, не отчел съдимостта като отегчаващо отговорността и не я свързал по никакъв начин с прогноза дали подсъдимият би се повлиял от наказателна репресия в бъдеще. Той не коментирал изобщо младата възраст на дееца и направените самокритични самопризнания, но „съобразил общественя отзвук“ от извършеното¹⁸.

пияни. В завързалия се разговор го обидила, а той ѝ нанесъл побой с юмруци и се прибрал у дома си. Усъмнен дали не я е убил, се върнал при нея и ѝ нанесъл смъртоносни рани в гърдите с нож, а накрая напъхал в устата ѝ кол. Вторият пострадал бил таксиметров шофьор, познат на дееца. Двамата пътували заедно, когато пострадалият поканил дееца да слезе, за да се отзове на повикване на адрес. Деецът се развикал, че пострадалият трябва да му изпълнява желанията, след като го е наел, и го нападнал с многобройни удари с нож. Боричкайки се, излезли от колата и пострадалият паднал. Деецът му взел парите (7 лева) и мобилния телефон и избягал.

¹⁷ Присъда №57/08.06.2004 г. на ОС-Плевен по НОХД №127/2004 г. (докладчик Евдокия Найденова).

¹⁸ Присъдата страда и от други съществени недостатъци при обосноваване на специфичните предпоставки на доживотния затвор без замяна по чл. 38, ал. 1 от НК. Според съда и двете убийства се отличават с изключителна опасност, която надхвърля значително тази на обикновените случаи по чл. 116 от НК, но в подкрепа на твърдението единствено изредил словесно квалифициращите признаци – особена жестокост и мъчителност, като второто е квалифицирано и с оглед участието му в съвкупност с предходното убийство. Липсва теза, че някой или всичките квалификации разкриват значително по-голяма от обичайната за тях опасност. Такива биха били например данни, че съвкупността включва повече от две убийства, че жестокостта се е изразила в необичайно брутално и яростно нападение, че жертвите са страдали значително по-дълго и значително по-тежко в сравнение с типичните жертви на умъртвяване по мъчителен начин. Фактологията по случая обаче ограничила съда само до установяване на квалифициращите признаци в обичайния им вид. По някаква причина при обосноваване на опасността

Втората инстанция оправдала подсъдимия за това да е извършил двете убийства по особено мъчителен за пострадалите начин, но не променила наказанието, нито мотивите за индивидуализацията му¹⁹. Така доживотният затвор без замяна се оказал наложен за изтърпяване на 22-годишен психичноболен младеж за извършени от него две убийства, утежнени съответно от един и от два квалифициращи признака, за когото съд не е установявал да не може да се поправи.

3.3. През 2008 г. Варненският окръжен съд също **анализира алкохолизма в контекста на отегчаващите обстоятелства, макар и не толкова радикално**²⁰. На 18.06.2006 г. 34-годишният извършител умъртвил с множество удари с револвер и брадва самотно живееща възрастна жена, която го заварила да краде в дома ѝ. Деянието е извършено в съвкупност с кражби (общата стойност на отнетото е около 1500 лева, като е частично върнато), извършени през първата половина на годината, включително по отношение на приятел на бащата на подсъдимия (търговски предприемач, който го наел на работа във фирмата си и плащал на него и баща му за строителни дейности във вилата си)²¹. Деецът имал завършено средно образование и работел като шлосер-монтъор. Преди деянието бил напуснал работа, недоволен от заплащането, и водел скитнически начин на живот поради влошени отношения с близките си. В миналото бил шесткратно осъждан за кражби. На 22.08.2008 г. бил условно предсрочно освободен от изтърпяване на 6 години лишаване от свобода. След изтичане на изпитателния срок последвали още две осъждания, пак за кражби.

Вещите лица установили, че човекът страда от **синдром на алкохолна зависимост и личностово разстройство**, което определили като биполарно афективно, а впоследствие затворът определил като диссоциално. Поради тези си особености деецът бил безпардонен и затворен, склонен към агресия, към натрупване на негативизъм и антисоциални прояви и обичайно пренебрегвал желанията и интересите на околните. Пред съда поддържал, че против него бил организиран заговор от пострадали от кражбите му (бивш служител на МВР), целящ деецът да бъде осъден за престъпления, които не е извършил.

Съдът индивидуализирал доживотния затвор при липса на смекчаващи обстоятелства, която според него налага наказанието да бъде определено „в максимален размер“. Извършеното е прието за такова с изключително висока степен на

на извършеното съдът извел явно невярното твърдение, че деянията са в идеална съвкупност, без да изясни какво отношение има това към индивидуализацията на наказанието и при изрична теза, че приема краткия интервал между убийствата за отегчаващо обстоятелство. Друго отегчаващо обстоятелство според съда е липсата на интерес да бъде спасен животът на пострадалите, макар тя да е естествено субективно отношение на извършител на умишлено убийство. Положителни посткриминални действия, насочени към спасяване на живота на пострадалите, биха имали значението на смекчаващи отговорността, но отсъствието на такива не е отегчаващо. Съдът наложил най-тежкото наказание с цел „предотвратяването на такива тежки престъпления, което е възможно и чрез активната подкрепа на обществото“. Не става ясно дали тази подкрепа следва да се окаже на подсъдимия, за да се предотврати рецидивирването му, което следователно не е неизбежно, или съдът е имал предвид нещо друго.

¹⁹ Решение от 06.12.2004 г. на АС-Велико Търново по ВНОХД 235/2004 г., оставено в сила с Решение от 10.11.2005 г. на ВКС.

²⁰ Присъда № 13/11.02.2008 г. на ОС-Варна по НОХД № 770/2007 г. (докладчик Красимир Василев).

²¹ На 17.06.2006 г. деецът направил опит да проникне в остъклена част на дома на близките си, за да преспи. Тъй като било заключено, преспал в помещение в съседната къща, в която живеела пострадалата, като взломил фазерна врата. На сутринта, след като изчакал стопанката да излезе, влязъл в къщата, за да търси пари и ценности. Заварвайки го в дома си, тя направила опит да се защити с брадва. След като сломил съпротивата ѝ с множество удари с револвера, нанесъл 17 удара в брадвата, с които причинил размачкване на черепа и счупване на подезичната кост и ребрата. Същата сутрин пострадалата се била оплакала по телефона на дъщеря си, че през нощта отново са правени опити да се краде от дома ѝ и някой ден вероятно крадците ще я убият.

обществена опасност само на основата на съставомерни признаци – резултата (смърт на пострадалата) и проявената жестокост. Липсва извод, че начинът на умъртвяване се отличава от обичайните случаи на жестоки убийства, като не става ясно дали съдът цени нанасянето на не по-малко от 17 удара с брадва като съдържание на квалифициращия признак „особена жестокост“ или като самостоятелно отегчаващо обстоятелство, придаващо необичайна тежест на този признак.

Личната опасност на подсъдимия, определена като висока, но не и като изключителна, според съда е обусловена от лошите характеристични данни, свързани с личностовото разстройство. „Синдромът на вредна алкохолна зависимост” според съда е „първопричината за липсата на положен траен и качествен обществено полезен труд, разбиването на социалните и семейни връзки, на връзките между подсъдим и общество и най-вече първопричина за скитническия начин на живот”. Тази констатация е вярна, но е интерпретирана като отегчаваща отговорността. Като анализира съдебното минало на дееца, съдът отчита, че предходните осъждания не са довели до превъзпитание, а в поведението на дееца се открива „нарастваща обществена опасност”. Кратките наказания, налагани в миналото, за престъпления, ненасочени към личността, не са отчетени при анализа на личността. Липсва и анализ на значението на психичния статус за поддържане и задълбочаване на криминализацията с оглед евентуалното благоприятно повлияване на дееца при лечение.

Присъдата е потвърдена от въззивната инстанция с основен аргумент непоправяне на дееца от изтърпяната в миналото репресия²².

3.4. Значението на алкохолната злоупотреба като криминогенен фактор отново е констатирано, но не е зачетено по случай от 2010 г., по който Хасковският окръжен съд налага доживотен затвор на 29-годишен извършител на сексуално убийство на 36-годишната му съседка, с която се запознал в нощта на престъплението²³. Процесът е сред по-редките случаи на активно медийно отразени дела, по които съдът избегнал изключителното наказание.

Пред съда деецът заявил, че не помни извършеното, не можел да се контролира и не знаел какво прави, като поискал да бъде пуснат от ареста, защото там не му било приятно. По делото има данни, че е отгледан в семейство на разведени родители, с които така и не установил трайни емоционални отношения, а баща му бил алкохолик. Едвам завършил основно образование. В казармата и той започнал да пие системно. След нея в продължение на няколко месеца се издържал от хомосексуални контакти.

Междувременно бил осъждан седем пъти. Престъпната дейност започнал на 16-17 години с два опита за изнасилване, с втория от които нарушил изпитателния срок по

²² Решение № 103/30.05.2008 г. на АС-Варна по ВНОХД № 92/2008 г.

²³ Присъда №70/29.04.2010 г. на ОС-Хасково по НОХД №10150/2010 г., потвърдена с въззивно Решение № 184/12.10.2010 г. на АС-Пловдив по ВНОХД №222/2010 г., оставено в сила с Решение № 85/14.03.2011 г. по НД № 730/2010 г. на III НО на ВКС. Свидетели описват пострадалата като весела, работлива, отзивчива и неконфликтна. На 5.06.2008 г. вечерта се присъединила към веселба в дома на дееца и приятелката му (той живеел при нея, но поддържал интимни връзки и с други жени), която продължила впоследствие в дома на пострадалата. Поводът за престъплението е неуспехът на дееца да склони първо друга гостенка, а после пострадалата към интимност. То е осъществено след като успял да остане насаме с пострадалата след разотиване на компанията. Повторният ѝ рязък отказ го предизвикал да ѝ нанесе брутален, над 10-минутен побой с многобройни удари по главата, влачене и ритници. Последвалят по физиологични причини неуспешен опит за съвкупление след зашеметяването ѝ, го докарал до ярост, намерила проявление в умъртвяване чрез задушаване (докато приятелката му настоятелно звъняла на вратата, за да му напомни да тръгва за работа) и послесмъртно блудство с празна бутилка. Напуснал местопрестъплението поне час по-късно, притеснен и изнервен, и три дни се скитал. Потърсил да се укрие при дядо си, но в селото му непозната възрастна жена му казала, че дядо му починал преди три години, дала му чисти дрехи, храна и 20.00 лева, с които да се върне с автобус. След като чул по радиото, че го издирват, се предал и направил пълни самопризнания

условното осъждане за първия. Последвали наказания за кражби и телесни повреди. Последно изтърпявал лишаване от свобода за опит за изнасилване на майка пред малкото ѝ дете. Бил условно предсрочно освободен на 19.12.2007 г. с изпитателен срок от 9 месеца, който именно нарушил с убийството. След излизане от затвора продължавал системно да употребява алкохол, като в пияно състояние имал конфликтни прояви.

Подсъдимият е диагностициран с **разстройство вследствие на употреба на алкохол**. Експертизата установила типичните признаци на алкохолната болест (нарушаване на контрола над изпитото количество и над поведението в нетрезво състояние), както и че повечето престъпления са улеснени от алкохолна злоупотреба. Абстинентният синдром се проявил едва в ареста, тъй като едва тогава деецът ограничил пиенето. Според вещите лица той не изпитвал потребност да упражнява насилие в сексуалните отношения и „не се установяват трайни и водещи характерови и личностови аномалии“.

Съдът приел за **единствено смекчаващо обстоятелство направените самопризнания**. Сред отегчаващите са изброени миналите осъждания, две от тях за престъпления, очертаващи подсъдимия като особена „негативна и конфликтна“ личност (тежка телесна повреда и изнасилване), нарушеният с убийството изпитателен срок, особено мъчителният начин на извършването му (пропусната като квалифициращ признак в обвинителния акт) и послесмъртната гавра с тялото, нетрезвото състояние на дееца по време на деянието и незначителният мотив на престъплението (отказ на пострадалата да задоволи сексуалните му желания и невъзможност на дееца физиологично да осъществи полов акт). Отчетена е мотивацията на самопризнанието, произхождаща не от реална самокритичност, а от стремеж за облекчаване на отговорността чрез приложението на привилегированата процедура на съкратено съдебно следствие²⁴. По тези съображения съдът намерил, че извършеното е изключително тежко, а подсъдимият е „личност с напълно разрушена ценностна система, без всякаква възможност за интеграция в обществото“ въпреки относително младата си възраст. Направен е извод, че лишаването от свобода не може да го превъзпита, но целите на наказанието могат да бъдат постигнати с доживотен затвор. Алкохолната болест не е осъждана нито самостоятелно, нито във връзка с останалите установени от съда признаци на дееца и деянието.

3.5. През 1999 г. Русенският окръжен съд отказва най-тежкото наказание на 40-годишен извършител на грабеж, придружен със садистично убийство, който **в резултат на дългогодишна упорита злоупотреба с алкохол бил в напреднал стадий на алкохолна зависимост с органична промяна на личността**²⁵. Увлечението му към спирта добило патологична форма преди 30-тата му година след смъртта на майка му и претърпяна черепно-мозъчна травма. Многократните му опити да се лекува били неуспешни. След навършване на пълнолетие бил осъждан два пъти за кражба и веднъж за съвкупление по чл. 151 от НК.

²⁴ Останала неприложена поради несъгласието на съпроцесничката на подсъдимия – неговата приятелка, осъдена в същия процес за укривателството му.

²⁵ Присъда от 11.11.1999 г. на ОС-Русе по НОХД № 303/1999 г. Деецът и съучастникът му започнали да пият от обяд на 14.01.1999 г. Когато вечерта свършили алкохола и парите, отишли в дома на общ познат и колега на съучастника, за да вземат пари и алкохол. Разбили входната брава с арматурно желязо. Събудилият се пострадал оказал съпротива и те го привели в безпомощно състояние с удари с желязото, юмруци и ритници. При тършуването из къщата намерили уиски и мезета и започнали да се черпят, като продължили да издевателстват над пострадалия (рязали го по ръцете, между пръстите на краката, по седалището, изрязали и отстранили част от кожното покритие на пениса), като напуснали местопрестъплението на следния ден по обед. Въпреки оказаната медицинска помощ, пострадалият починал.

Доживотният затвор е индивидуализиран при превес на отегчаващите обстоятелства (минала съдимост за престъпления от различен вид, лидерска роля в престъплението, асоциален начин на живот, проявена необичайна и безмотивна жестокост към пострадалия). Констатирано е неповлияване от многократно наложените предходни наказания, интерпретирано като пречка за налагане на срочно лишаване от свобода. Въпреки че самата употреба на алкохол, както и в предходния случай, е отчетена като отегчаващо обстоятелство, причинените от алкохолната зависимост „макар и по вина на подсъдимия“ болестни състояния са преценени като смекчаващи, заедно с полагания в миналото обществено полезен труд и направените частични самопризнания. Тези обстоятелства са възпрели съда да наложи най-тежкото наказание.

3.6. През 2005 г. Силистренският окръжен съд налага доживотен затвор на 35-годишен мъж за **жестокото убийство на овдовялата му майка (негова осиновителка)**, извършено на 08.11.2004 г.

В семейството на осиновителите си бил отгледан като разглезено собствено дете, на което снизходително се прощавало всичко и от нищо не било лишавано. След преживяна в детството и неудачно лекувана психотравма се оформил като неконтролируем, неподчиняем, конфликтен, избухлив и изключително агресивен. Скитал се безпосочно, почти не посещавал училище и едва завършил средно образование. Развил **алкохолна злоупотреба** с експлозивна форма на опиване и **асоциално личностово разстройство**, което го направило непредсказуем, неуравновесен и, според вещите лица, непригоден към общоприетите обществени норми. Състоянието било усложнено от садомазохистични сексуални отклонения (уролагния и копрофилия). С времето агресията му се насочила към осиновителите, с които многократно провокирал конфликти, особено в пияно състояние, и често трошал покъщнината. За кражби и отклонения от военна служба бил многократно лишаван от свобода. Собствената му интимна връзка завършила с провал.

След последното си освобождаване от затвора се установил да живее при пострадалата, която системно биел и тормозел по безобидни поводи, но тя отговаряла с безпрекословно изпълнение на всичките му прищевки. Работел епизодично, но основно лентяйствал и организирил пиянски и сексуални оргии. Деянието извършил след употреба на значително количество алкохол, под влияние на който нападнал жертвата по незначителен повод²⁶. Установявайки смъртта, положил тялото в леглото, напуснал дома си и се върнал след десетина минути, крещейки, че някой убил майка му. На досъдебната фаза признал, че ѝ бил ядосан и ѝ нанесъл няколко удара, но не бил искал смъртта ѝ.

Силистренският окръжен съд извел изключителната тежест на извършеното от особения характер на отношенията на дееца и жертвата, на която той „избрал по такъв начин да се отплати за положените майчини грижи“, личността на всеки от двамата, начина на осъществяване на деянието, струпването на квалификации и множеството на отегчаващите обстоятелства. Според съда тези обстоятелства определят деянието като „по-тежко от обичайните, квалифицирани по чл. 116 от НК случаи“.

Личната опасност на дееца съдът обосновал с „абсолютната безкритичност към извършеното, проявената немотивирана и необяснима особена жестокост, психологичният профил на подсъдимия, конфликтността, асоциалното му поведение, неуравновесеността, непредсказуемостта на постъпките, непригодността му към общоприетите норми, употребата на алкохол, крайно високата обществена опасност на

²⁶ С нанесения яростен побой, продължил повече от час, причинил съчетана черепно-мозъчна, шийна, гръдна и коремна травма, като смъртоносно било скършването на гръбнака с прекъсване на гръбначния мозък. Експертизата установила тежки наранявания на почти всички вътрешни органи, вкл. счупване на 16 ребра, контузия на червата и разкъсан бъбрек, причинени пожизнено.

деянието и цялостната личност на дееца”, който системно упражнявал тежко насилие спрямо осиновителката си. Сред отегчаващите обстоятелства съдът отчетел и обремененото съдебно минало. Той не открил смекчаващи, макар компрометираното психично здраве несъмнено да е такова. В случая психичната увреда е сложна комбинация от алкохолизъм и личностово разстройство, които едновременно участват както в мотивацията и механизма на престъплението, така и в предхождащите го системни асоциални поведенчески стратегии, обусловили отрицателните характеристични данни.

Пропускът да се изяснят смекчаващите обстоятелства в конкретния случай вероятно не би се отразил на вида на наказанието, тъй като съдът все едно се отказал от най-тежкото. Въпреки това той се позовал на асоциалния тип личност, за да заключи, че изолацията на осъдения от обществото следва да бъде безсрочна, тъй като е житейски неоправдано и незаконосъобразно да се очаква поправка в рамките на 20 години лишаване от свобода. Все пак съдът изразил убеждение, че следва да се запази възможността за замяна по чл. 38а, ал. 3 от НК „при евентуално бъдещо поправка“²⁷.

3.7. И в разглежданата група случаи на осъдени болни от алкохолизъм извършители има такъв, в който **заболяването не е станало известно на съда.**

През 2004 г. Врачанският окръжен съд наложил доживотен затвор за рецидивно убийство, извършено дни след като 53-годишният деец бил осъден на 5 години лишаване от свобода за опита му да убие фактическата си съпруга и майка на децата си. Почти веднага след влизане на присъдата в сила тази жена родила третото им дете и напуснала дееца²⁸. По-рано деецът бил осъден на 18 години лишаване от свобода за предходно убийство, което извършил на 31-годишна възраст. От изтърпяване на това наказание бил условно предсрочно освободен през 1991 г. Така престъпната дейност обхваща две убийства и опит за убийство, всяко извършено в рецидив спрямо предходното.

Вещите лица установили, че деецът страда от **смесено личностово разстройство** – емоционално нестабилна личност с асоциално поведение, която действа непредсказуемо, конфликтно и импулсивно под влияние на неустойчиво настроение и неспособност да контролира избухвания. Към момента на деянието бил в субклинична степен на алкохолно опиване, достигната след продължителна употреба на алкохол в часовете и дните преди деянието. Това състояние било достатъчно, за да засили раздразнителността и свадливостта му и да отключи стаени тенденции към жестокост, обусловили и мотива за агресивното престъпно поведение. **Едва в затвора се установява, че осъденият страда от органично личностово разстройство и алкохолна зависимост, довела до алкохолна деменция.**

Съдът извел изключителната опасност на извършеното от множеството на квалифициращите признаци (особената жестокост и особената мъчителност са отчетени като отегчаващи поради липса на обвинение за тях), липсата на провокация от пострадалия и неговите лични характеристики (млад човек в работоспособна възраст,

²⁷ Присъда №55/06.10.2005 г. на ОС–Силистра по НОХД № 199/2005 г. (докладчик Деян Денев).

²⁸ Присъда №37/14.12.2004 г. на ОС-Враца по НОХД № 560/2004 г. (докладчик Агнеса Ставарова). В кратко време след насяването си заедно със семейството си в нов дом, деецът станал известен в квартала като скандалджия и пияница с навици да вади нож за разрешаване на спорове. На 22.06.2004 г. пил от сутринта. Следобед 40-годишният пострадал, с когото деецът бил в добри близки отношения, и друго лице почиствали общия двор. Пострадалият укорил едно от децата на дееца, което опитало да се облекчи на двора. Видимо пьян и раздразнен, деецът напусвал пострадалия и заплашил, че ще го пребие, след това го нападнал и въпреки опитите на пострадалия да го успокои, неочаквано извадил нож и го пробол два пъти в гръб, като известно време неуспешно до гонил. Пострадалият се скрил близо до реката и бил последван от малолетно момиче и свидетел по делото, които се опитали да му помогнат, но той починал за минути.

грижовен към близките си, уважаван от местната общност и отговорен за издръжката на семейството си). Анализирайки механизма на деянието при непълна и неточна диагноза за психичното страдание на дееца, съдът направил извод, че той се проявил като „неуравновесен, жесток, първосигнален човек“, „егоистичен, злопамятен и отмъстителен“, „доказал, че не зачита човешките и социални ценности и неспособен на социална адаптация“. Отчетено е нападението в гръб и хладнокръвния начин на извършването му.

Особено внимание съдът отделил на анализа на съдебното минало на подсъдимия и начина му да общува с околните, за да обоснове изключителна лична опасност. Според него миналите осъждания очертават дееца като „доказан системен убиец, злоупотребяващ с алкохол“. С настоящото престъпление според съда деецът опровергал прогнозата на съда, разгледал опита за убийство на съпругата на подсъдимия, че последният би могъл да бъде добър съпруг и баща²⁹. Съдът отчетел, че поведението на подсъдимия и в семейството, и в обществото било необузвано агресивно, при използване на „силови методи за лично удовлетворение“.

Така съдът достигнал до извода, че положително въздействие върху подсъдимия може да бъде оказано само с изолирането му завинаги от обществото, но все пак се въздържал от извод за непоправимост³⁰.

В заключение следва отново да се подчертае голямото значение на прецизното съдебно разграничаване на фактите, свързани пряко с мозъчното заболяване на дееца, които следва да се ценят като смекчаващи, от останалите факти за личността и деянието, дори когато е налице взаимна обусловеност между обстоятелства от двете групи. Самият факт на мозъчната болест смекчава отговорността и поради това винаги изключва възможността на дееца да бъде наложено максималното предвидено от закона наказание (чл. 54, ал. 2 от НК). От решаващо значение е заболяването да бъде правилно установено от съдебната експертиза, която следва да бъде използвана и за изясняване на участието му в развитието на престъпната мотивация и вероятностните прогнози за поправка.

²⁹ Съображенията на съда, разглеждал опита за убийство, се основавали на факта, че след престъплението деецът се помирил с пострадалата, заживял отново с нея и двамата имали трето дете, родено веднага след осъждането на бащата за опита за убийство на майката. Към момента на произнасяне на Врачанския окръжен съд по делото за третото убийство тази жена вече съжителствала с друг мъж заедно с това последно дете, като първите две били оставени за отглеждане в социален дом.

³⁰ Десет години по-късно данните от затвора очертават непрогресиращ поправителен процес – съхранена е некритичността към извършеното, склонността към непредсказуеми импулсивни и рискови действия, неспособност за съпреживяване, утвърдени нагласи за насилствено разрешаване на спорове и ниска емоционална зрялост. Осъденият е безразличен и апатичен към корекционните дейности и личната хигиена, никога не чете, няма трудови навици, продължава да нарушава реда. Усилията на затвора да му помогне да възобнови контактите със семейството довели през 2012 г. до среща между него и негов син, отглеждан в сиропиталище, протекла тягостно и при пълна незаинтересованост на детето, което повече не потърсило баща си.

